

LUND UNIVERSITY

"Därför är det för mig väldigt viktigt att sakligt understryka några saker" En kritisk diskursanalys av Barbro Holmbergs riksdagsanförande om apatiska flyktingbarn.

Gustafsson, Anna W

2005

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Gustafsson, A. W. (2005). "Därför är det för mig väldigt viktigt att sakligt understryka några saker" En kritisk diskursanalys av Barbro Holmbergs riksdagsanförande om apatiska flyktingbarn.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

”Därför är det för mig väldigt viktigt att sakligt understryka några saker”

En kritisk diskursanalys av Barbro Holmbergs riksdagsanförande om apatiska flyktingbarn.

Anna Gustafsson

Inledning

Frågan om amnesti för apatiska barn har de senaste månaderna debatterats livligt i medierna. Man har gjort granskande reportage i TV, det har skrivits debattinlägg i tidningar, regeringen har uppvaktats från olika humanitära organisationer och experter, kyrkan har uttalat sig, kungen har yttrat sig. Det handlar om huruvida de asylsökande barn som drabbats av apati eller uppgivenhetssyndrom ska få amnesti och beviljas uppehållstillstånd i Sverige. Efter flera larmrapporter om dessa barn under år 2004 har frågan tagits upp till behandling vid olika tillfällen och utredningar tillsatts för att få svar på vad det handlar om och vilken omfattning problemet har. Den 6/4 2005 beslöt riksdagen (socialdemokrater och moderater) att inte bevilja barnen amnesti. Beslutet mötte starka reaktioner, liksom migrationsminister Barbro Holmbergs framträdanden i media och i den debatt som föregick beslutet. Föremålet för denna analys är migrationsminister Barbro Holmbergs anförande i nämnda debatt.

Barbro Holmberg är sedan 2003 migrationsminister i Sverige. Hon är utbildad socionom och har en bakgrund som redaktör för branschtidningar, sekreterare och projektledare inom olika utredningar i offentlig och politisk verksamhet och nu senast för en kort tid generaldirektör för Migrationsverket. Den debatt som förts är intressant för att här finns många aktörer och intressegrupper: media, kyrkan, humanitära organisationer, politiska partier, läkare, psykologer, flyktingorganisationer och gemene man. Det är också en debatt där sunt förnuft, etik, politisk pragmatism, politisk korrekthet och kontroversiellare värderingar och vetenskap möts och bryts.

Metoden jag använder är den som formuleras av Fairclough i hans *Discourse and Social Change* (1992). Det är en kritisk diskursanalys som ser diskurs, språkanvändning i tal och skrift, som en social praktik och som ser sig själv som ”engaged and committed” – analysen tar gärna ett underifrånperspektiv för att frilägga maktstrukturer i språkanvändningen. (Fairclough & Wodak 1997, s.258).

I analysen kommer jag först att placera texten i sitt diskursiva sammanhang. Därefter analyserar jag textens innehåll och diskuterar dess representation av världen. De starka reaktioner Barbro Holmbergs anförande har väckt handlar delvis om det som är utsagt i texten, och därför bli nästa viktiga analys den av det underförstådda och osagda. Slutligen, eftersom mitt perspektiv handlar om att frilägga maktstrukturer vill jag också se hur Barbro Holmberg bygger upp och markerar sin auktoritet och diskutera vad det är som gör att hon inte lyckas med det, åtminstone inte i alla läger. I en avslutande diskussion sammanfattar jag det jag kommit fram till och diskuterar implikationerna av min analys i ett vidare perspektiv.

Ett politiskt anförande och dess diskurspraktik

Barbro Holmbergs anförande tillhör genren *riksdagsanförande* eller *riksdagstal*. Talet kan vara skrivet av en talskrivare med eller utan hjälp av Barbro Holmberg själv. Men det är hon som bär ansvaret för innehållet. Även om det är ett muntligt framförande är förlagan skriftlig och texten finns att läsa på Riksdagens hemsida. Genren *riksdagstal* har en lång tradition med specifika drag. Barbro Holmberg vänder sig i sitt tal till hela riksdagen men också till media, allmänhet och andra intresserade eller berörda. Syftet med debatter i kammaren är ”att ge offentlighet och bidra till fortsatt diskussion, inte minst via massmediernas rapportering (www.riksdagen.se/rdinfo/faq.asp#nr8). Oftast är det få närvarande ledamöter i kammaren, besluten är i princip redan tagna och debatten har ingen viktig inverkan på dessa. Däremot sänds debatten i webb-TV, och också ofta direkt i SVT.

Den relation som finns mellan deltagarna i denna kommunikativa händelse är formell. Barbro Holmberg talar i egenskap av migrationsminister och i ett offentligt sammanhang. Dock finns här personliga drag (jagformen är t.ex. mycket vanlig, se nedan). Anförandet är ett debatterande inlägg som förklarar och försvarar regeringens hållning, bemöter motargument, tar ut positionerna och uttrycker stark auktoritet. Framställningssättet – det Fairclough kallar *rhetorical mode* – är argumenterande – men har starka inslag av deskriptiv framställning.

Viktigt för min analys blir begreppet *diskurs*. Jag utgår ifrån synen på diskurs som ”a particular way of constructing a subject-matter” (Fairclough 1992 s.128). Det handlar alltså om sättet att uttrycka ett innehåll, kring olika ämnesområden utvecklas en viss diskurs med ett visst språkbruk och ett visst sätt att representera verkligheten: ”contents or subject-matters – areas of knowledge – only enter texts in the mediated form of particular constructions of them”. (Fairclough 1992 s. 128) Barbro Holmbergs anförande skulle med en enkel beskrivning kunna sägas tillhöra en asylpolitisk diskurs. Men det intressanta är att de kraftiga

reaktionerna från olika aktörer i bakgrunden också kan ses som en kamp om var problematiken med apatiska barn egentligen hör hemma, och sålunda också med vilken diskurs man ska beskriva den. Läkare menar att problematiken hör hemma i en vetenskaplig eller barnmedicinsk diskurs, psykologer använder sig av en barnpsykologisk diskurs osv. Det handlar inte bara om olika perspektiv på en viss fråga, utan om olika sätt att beskriva verkligheten, olika sätt att strukturera framföranden och föra argumentationer. Detta kommer jag att återkomma till i den avslutande diskussionen.

Text och innehållsrepresentation

Jag kommer nedan att gå igenom texten stycke för stycke för att ge en bild av textens tematiska struktur. I min genomgång av textens presuppositioner senare i analysen kommer jag att citera viktiga delar av texten, och den numrering jag ger vissa stycken här kommer att återkomma i citaten, så att man kan placera dem i texten.

- betänkandet i fokus
- apatiska barn och diskussionen kring dessa
- oro och risker för svart-vit-målning (**exempel 1**)
- barnen och besluten (**exempel 2**)
- barns rätt till vård (**exempel 3**)
- barn med livshotande sjukdomar och deras rätt att stanna (**exempel 4**)
- regeringens och riksdagens ansvar för helheten
- förebyggande metoder
- debatten, kollektiva beslut vs. individuell prövning (**exempel 5**)
- akutspår i asylprocessen
- risker med kollektiva beslut (**exempel 6**)
- bedömningen att detta bara finns i Sverige, forskningsinsatser (**exempel 7**)
- asylprocessen (**exempel 8**)
- åtgärder för att förbättra asylprocessen
- handläggningstider
- krav på asylsökande
- öppenhet, muntlighet och införande av domstolsförfarande
- utvidgade skyddsgrunder
- nya grunder för uppehållstillstånd
- stärkt skydd för barnen (**exempel 9**)
- förslag om tydligare ansvarsfördelning när ensamma barn omhändertas
- human flyktingpolitik
- allmän amnesti vs. rättssäker asylprocess

- Sveriges insatser för flyktingar i flyktingläger
- Sveriges arbete med flyktingkvoten i EU

Man kan här tydligt se hur anförandet rör sig från de asylsökande och apatiska barnen och deras rättigheter till asylprocessen i stort och regeringens åtgärder för att förbättra den. Därefter behandlas rättssäkerhet och human flyktingpolitik i relation till debatten om de apatiska barnen och slutligen – ett gammalt beprövat grepp – lyfter Barbro Holmberg blicken och tittar på arbetet internationellt. Det sista, kan man anta, kan vara ett sätt för migrationsministern att visa att den debatterade sakfrågan fått alltför stora dimensioner. Med sin avslutning vill hon också framstå som en ansvarstagande och klarsynt person som ser till helheten (och faktum är att både *ansvar* och *helheten* är ord som återkommer i hennes tal).

Barbro Holmberg argumenterar emot ett beslut om allmän amnesti för de apatiska flyktingbarnen. Hon förordar istället individuell prövning. Mer om själva argumentationen kommer i nästa analysdel.

En intressant analysmetod för att titta på hur innehållet representeras är att analysera *transitivitet* (Halliday 1985 efter Fairclough 1992 s.178f). Det handlar om vilka typer av processer (t.ex. handlingar eller tillstånd) som kodas i satserna och vilka deltagarna i dessa är. Om processer passiveras kan aktören döljas eller underförstås. En verklig process kan ges språkligt uttryck på många sätt, och det är valet av perspektiv som kan säga oss något: "A social motivation for analysing transitivity is to try to way to work out what social, cultural, ideological, political or theoretical factors determine how a process is signified in a particular type of discourse (and in different discourses), or in a particular text". (Fairclough 1992 s. 180).

En analys av de finita verben i texten visar att så mycket som mer än hälften av textens verbala processer är av typen *tillstånd (relational processes)*, ex: "När man är orolig är det väldigt lätt att ta till", "barn som är sjuka ska ha den vård de behöver", "Idag är det inte riktigt så". Detta beror på att Barbro Holmbergs anförande till stora delar består av beskrivningar av hur verkligheten ser ut. Det gör texten ganska statisk, och är också ett sätt att befästa positioner. Hon ger sin version av hur läget ser ut och slår fast fakta på ett stundtals auktoritärt sätt (se nedan).

Den näst största kategorin verbala processer är *handlingar*. Här har de allra flesta handlingar en aktiv agent, och det är nästan alltid *vi* eller *jag* som handlar. Det är naturligtvis inte konstigt, utan beror på att anförandet handlar om regeringens och riksdagens politik och åtgärder: "vi håller på att genomföra", "vi ska fatta beslut". Det finns också ett antal

handlingar som är uttryckta passivt med utesluten agent, som i ”om de behöver vårdas hemma”, men dessa förekomster kan nog oftare förklaras som språkekonomiska val än som manipulativa försök att dölja agenten.

Det som är intressant är dock att fundera över var barnen kommer in. Barnen är ju tema för hela debatten och utsatta för samhällets åtgärder på olika sätt, men faktum är att de nästan aldrig förekommer som objekt i textens handlingsprocesser (endast 2 gånger av 69 handlingsprocesser med utsatt aktiv agent). Men var finns de då? Jo, texten har ett tjugotal processer av typen *händelser*, och där finns barnen. De hamnar i situationer då det händer saker med dem: ”Många av de sjuka barnen har fått stanna”, ”En del har fått avslag”, ”barn hamnar i så här väldigt svåra situationer”, ”de här barnen får sitt besked”. Här ligger ofta en handling i botten, men genom att framställa handlingen som en händelse kan agenten – liksom ansvaret och kausaliteten – undertryckas. Det kan naturligtvis också bero på att agenten, ansvaret och kausaliteten är givna faktorer som inte behöver uttryckas. (se även Fairclough 1992 s. 182). Men i det här fallet – där ett känsligt ämne som väcker starka känslor behandlas – ligger det nära till hands att tänka sig att det faktiskt handlar om att inte säga för mycket. Migrationsministern har ett intresse av att visa att myndigheterna hjälper barnen, inte att de ger barnen svåra besked och avslag, eller försätter dem i svåra situationer. Det är ett ganska typiskt exempel på myndighetsdiskurs, där just agenter och kausalitet ofta undertrycks.

För att fortsätta analysen av var barnen finns: också bland de processer som betecknar *tillstånd* (vilket här inbegriper även rörelsen mellan tillstånd, verbet ”bli”, t.ex.) hittar vi barnen. Detta är inte heller konstigt, kärnfrågan handlar ju om barn som befinner sig i ett apatiskt tillstånd: ”att barnen blir friska”, ”barn som är sjuka” osv. En sista viktig kategori för analysen är *mentala processer*. Det finns knappt trettio sådana exempel i texten, och de flesta handlar textens *jag* eller *vi*: ”jag har inte hört”, ”vi vet inte om det är så”, ”jag tror att”. Barnen förekommer här bara en enda gång som kännande subjekt: ”De viktigaste insatserna för att asylsökande barn ska må bättre”. Det är också ett drag som är typiskt myndighetsdiskurs, människorna det handlar om framställs som en kollektiv grupp, det är svårare att diskutera och ta beslut om de blir tänkande och kännande subjekt eftersom det också väcker starkare känslor. I det här fallet är ämnet dock redan så känsloladdat att det inte går att undvika.

Underförståddheter och oklarheter

Jag har redan kommenterat att texten väcker starka känslor också för att den underförstår många led i argumentationen och lämnar fältet fritt för olika tolkningar. En sådan text bjuder

lätt in till läsningar *mot* texten, snarare än *med*. Jag ska nu försöka visa vad det är i texten som åstadkommer detta drag. Och jag börjar med något så grundläggande som textens ”kohesion”.

En texts logiska struktur kan vara mer eller mindre explicit markerad. I Barbro Holmbergs anförande är de kausala sambanden ofta underförstådda, som i **exempel 6**:

Kollektiva beslut är inte, menar jag, rätt väg att gå. De riskerar att slå undan benen för det förebyggande arbetet. De riskerar till och med att förvärra en situation som redan nu är väldigt allvarlig. Denna risk finns. Läkare, psykologer och andra som arbetar med asylsökande säger till mig att med en amnesti finns det en uppenbar risk att man förvärrar de här symtomen. Vi vet inte om det är så. Men risken finns, och den risken är jag inte beredd att ta.

Vi får ingen förklaring på varför de kollektiva besluten ger dessa risker, utan här måste åhöraren eller läsaren fylla i luckorna själv. Det är frestande att tolka det som media har gjort, som ett sätt att säga att en amnesti skulle leda till att fler barn ”lägger sig” och blir apatiska, eftersom möjligheten då finns att få uppehållstillstånd. Jag återkommer till detta nedan.

Om man så tittar på de logiska samband som faktiskt är explicit markerade med konnektivmarkörer, så ser man att de additiva markörerna (t.ex. och, eller) dominerar och är lika många som de andra tillsammans. Detta är en effekt av textens delvis deskriptiva karaktär, där situationen beskrivs, men också en effekt av att texten i partier blir en katalog över åtgärder som ska vidtas. De andra typerna av konnektivmarkörer, kausala, temporala och adversativa, är lika många tillsammans som de additiva. Detta trots att texten är argumenterande och trots att det är många logiska samband, orsaker, följder och effekter som diskuteras. Men dessa kausala samband är alltså ofta underförstådda, vilket leder till att texten får en ganska oklar och underförstådd karaktär.

Ändå finns en tydlig textbindning i texten, texten får sin kohesion dels av de additiva utsatta markörerna, men också av de vanligt förekommande retoriska bindningarna. Dessa gör också anförandet slagkraftigt och hamrar in viktiga budskap, det är ett klassiskt grepp i politiska tal. Så finns här gott om upprepningar av olika slag, framför allt i form av anaforer (se användningen av orden *De riskerar* i exempel 6 ovan). Här finns också en del hopningar, som i **exempel 4**:

För det andra är det viktigt att säga att barn som har livshotande sjukdomar som de inte kan få vård för hemma ska få stanna i Sverige. Så ser vår lagstiftning ut. Det gäller oavsett om det är barn med uppgivenhetssyndrom, barn som har aids, barn som har tumörsjukdomar, barn som har leukemi eller barn som har posttraumatiskt stressyndrom som tar sig andra uttryck. Vi har ungefär 10 000 barn i asylprocessen i dag, och det finns barn med alla de sjukdomar jag just nämnde.

Här används hopningen också som ett slagkraftigt argument mot fokuseringen på endast ett sjukdomstillstånd av flera.

Textbindningen är grunden för att vi ska kunna uppleva en text som sammanhängande. Om texten är sammanhängande så att dess delar blir meningsfullt relaterade till varandra och hela texten får mening blir den koherent, även om det inte finns så många utsatta markörer för de logiska sambanden: "The point is, however, that a text only makes sense to someone who makes sense of it, someone who is able to infer those meaningful relations in the absence of explicit markers" (Fairclough 1992 s. 84). Fairclough diskuterar detta och menar att särskilda tolkningsprinciper associeras med särskilda diskurstyper. Tolkningen av en text kommer att vila på antaganden av ideologisk natur vilka krävs för att läsningen ska bli koherent. En text av det slag som analyseras här, som både är politisk och har många underförstådda led, blir ett bra exempel på den kamp mellan olika läsningar som kan uppstå: "There is, however, the possibility not only of struggle over different readings of texts, but also of resistance to the positions set up in texts" (Fairclough 1992 s. 84).

Låt oss nu titta närmare på de underförstådda leden i argumentationen. Fairclough talar om presuppositioner, underförstådda påståenden som inkorporerar andras texter (inte nödvändigtvis specificerade eller identifierbara, oftast snarare korresponderande med en generell åsikt) (Fairclough 1992 s.120f.). Jag kommer att gå igenom ett antal stycken för att visa hur argumentationen kring frågan om de apatiska barnen förs och vilka underförstådda led och presuppositioner som finns. Jag kommer också att kommentera något om vad som nämns och vad som förtigs i argumentationen:

(exempel 1) När man är orolig är det väldigt lätt att ta till en lösning som kanske förefaller ligga allra närmast men som kanske inte är den bästa lösningen. När man är orolig är det också väldigt lätt att måla allting i svart eller vitt. Den som har lyssnat på den här debatten kan kanske förledas att tro att det faktiskt handlar om att vi ska fatta beslut om att antingen alla eller ingen ska stanna. Jag tror att alla som finns i den här kammaren i dag vet att så inte är fallet.

Här underförstås framför allt mellan 3:e och 4:e meningen att de debatterande inte har hållit sig till saken utan överdrivit effekten av det beslut som ska tas. Men att säga det rakt ut skulle upplevas som en alltför negativ språklig handling och därför göra att Barbro Holmberg själv tappar i förtroende.

(exempel 2) Många av de sjuka barnen har fått stanna. En del har fått avslag, och då har det till exempel handlat om att föräldrarna inte medverkar till att barnen blir friska. En del väntar också på beslut i Migrationsverket och Utlänningsnämnden. Därför är det för mig väldigt viktigt att sakligt understryka några saker.

I 2:a meningen underförstås att föräldrarnas medverkan till att barnen ska bli friska är ett krav för att få stanna. Detta är i sig anmärkningsvärt, eftersom det är ett påstående som torde strida mot Barnkonventionen. Eftersom det bara underförstås får läsaren här inte heller någon förklaring till resonemanget. Här lämnas mycket över till mottagarens tolkning, och hur man tolkar beror till stor del på ideologisk bakgrund, förkunskaper och attityd. Man kan också notera att det vaga uttrycket *många* i första meningen, och det likaledes vaga uttrycket *en del* i nästa, döljer det faktum att förhållandet är det motsatta (en del har fått stanna, många har blivit avvisade). Några exakta siffror redovisas inte, vilket är ett sätt att undandra sig ansvaret.

(exempel 3) För det första är det så att barn som är sjuka ska ha den vård de behöver. Asylsökande barn har precis samma rätt till hälso- och sjukvård som andra barn i Sverige. Vilken vård de behöver och vilken vård de ska ha är någonting som ska avgöras av behandlande läkare. Om de behöver sjukhusvård, om de behöver vårdas hemma, om de behöver mediciner eller om de behöver psykoterapi är inte frågor som ska avgöras av en politiker. De måste avgöras av en läkare.

Det som underförstås här är egentligen att det inte är vårdbehovet som debatteras här och inte heller frågan om vilka barn som är apatiska. Men det är intressant att lyfta upp exemplet ändå, eftersom det har en viss betydelse för resten av resonemanget. När man lägger samman de tidigare citaten med exempel 4 (se ovan) blir resonemanget något oklart. I exempel 4 slår Barbro Holmberg fast att barn med livshotande sjukdomar som inte kan få vård *hemma* ska få stanna i Sverige (man kan anta att hon menar i hemlandet). Tidigare har hon sagt att barn i apatiskt tillstånd kan avvisas om föräldrarna inte medverkar till att barnen blir friska, och i exempel 3 ovan säger hon att det är läkarna som avgör vårdbehovet. Mot bakgrund av att man vet att många av barnen fått vårdas i hemmet kan man lätt göra den tolkningen här att de apatiska barnen inte betraktas som sjuka i egentlig mening, och om man kan hävda att barnen inte *är* livshotande sjuka blir det heller inte något brott mot lagen att avvisa dem. Men vi ska se hur resonemanget fortsätter:

(exempel 5) Den debatt vi har i dag gäller alltså inte om barn med livshotande sjukdomar ska få uppehållstillstånd i Sverige. De allvarligast sjuka barnen ska få stanna i Sverige oavsett sjukdom.

Debatten gäller om vi ska lyfta fram ett speciellt sjukdomstillstånd och fatta kollektiva beslut eller om dessa barn också ska ha rätt till en individuell bedömning. Jag menar att vi måste värna alla barn som finns i asylprocessen och se till att alla barn får en individuell prövning. Här är det naturligtvis viktigt att jurister som avgör om ett barn ska få uppehållstillstånd eller inte på grund av sin sjukdom också har ett samarbete med professionen, det vill säga läkare och psykologer. Jag har särskilt försäkrat mig om att Utlänningsnämnden och Migrationsverket har ett sådant samarbete med professionen.

Det mest iögonenfallande i det här stycket är att kontrasten mellan *kollektiva beslut*, som här används negativt och *rätten till en individuell bedömning*. Här underförstås att den individuella bedömningen är en positiv rättighet som man berövar barnen om man tar ett kollektivt beslut. Samtidigt undertrycks det faktum att det kollektiva beslutet för barnen torde vara det snabbaste sättet att få det positiva besked de hoppas på och således borde upplevas mer positivt än att granskas av läkare och psykologer och vänta på besked.

I exempel 6 (se ovan) presupponeras i första meningen tydligt att det finns en väg som är den rätta. Jag har redan berört de underförstådda och oklara logiska sambanden här. Det preciseras inte på vilket sätt det kollektiva beslutet skulle kunna leda till dessa negativa effekter. Det är framför allt detta resonemang som lett till upprörda protester. Tolkningen av det underförstådda leden som ligger närmast till hands är att antalet apatiska barn skulle öka dramatiskt vid en amnesti, och detta kan bara ske om det finns ett självförvållat drag i det, om barnen försatt sig själva i apati och/eller föräldrarna utnyttjar situationen. Samtidigt som dessa mycket kontroversiella påståenden döljs i oklara och otydliga resonemang så försöker Barbro Holmberg mildra det sagda: *Vi vet inte om det är så*. Det pekar på att hon ändå inser själv att tolkningarna kan leda åt det hållet.

(exempel 7) När larmrapporterna om de apatiska barnen kom förra sommaren var bedömningen att detta bara fanns i Sverige. Sedan dess har vi satt i gång en forskning för att ta reda på det. Än i dag finns det inga rapporter från något land som visar att man har en liknande situation. Detta är dock väldigt viktigt att ta reda på. Inom några veckor kommer den här forskningsrapporten att presenteras, och då vet vi lite mer. Då vet vi om det finns erfarenheter från någon annanstans som vi kan använda för den här situationen med de kanske 150 barn som vi har i Sverige.

Styckets fjärde mening presupponerar en invändning. Med det lilla ordet *dock* signaleras att det finns invändningar mot detta, kanske mot att det ens skulle behövas jämförelser med andra länders situation. Kritiken har inriktat sig på att detta tas upp, och om man gör en läsning ”mot texten” kan man se detta resonemang som ytterligare ett sätt att underförstå att det rör

sig om en epidemi, en smitta, ett rykte som sprids mellan familjerna i just Sverige om att det lönar sig att simulera apati. Men det är inte något som går att belägga i denna textanalys.

(exempel 8) Många har nämnt att människor mår dåligt i asylprocessen. Det är helt riktigt, och det är någonting vi måste komma till rätta med. Det måste vi göra genom att fortsätta på den väg vi har slagit in på, nämligen att stärka asylrätten och att stärka den individuella prövningen i asylansökningarna.

Här presupponeras att människor mår dåligt i asylprocessen för att asylrätten är för svag och för att den individuella prövningen otillräcklig. Detta är knappast något kontroversiellt uttalande, om man inte ska driva tolkningen väl långt. Men det visar att ”individuell prövning” är ett viktigt honnörsord i migrationspolitiken. Vad det egentligen innebär är inte tydligt för allmänhet och media.

(exempel 9) Vi stärker också skyddet för barnen. I förslaget till den nya utlänningslagen som kommer att läggas fram betonas att barns egna asylskäl ska utredas och bedömas. De barn som kommer ensamma till Sverige får också ett ökat skydd genom att vi ska utse en god man som kan företräda barnen och som kan träda in i föräldrarnas ställe.

Det viktiga med det här exemplet är inte underförståddheter. Istället vill jag peka på kontrasten mellan detta uttalande och det som fanns tidigare, i exempel 2, där föräldrarnas medverkan definierades som något av högsta vikt. Om barns egna asylskäl ska utredas och bedömas kan knappast föräldrarnas medverkan eller inte vara av betydelse.

Man skulle naturligtvis kunna säga mycket mer och gå igenom fler bitar av texten, men jag tror att jag här lyckats visa att det resonemang Barbro Holmberg för bygger på många underförstådda led vilket gör fältet fritt för olika slags tolkningar. För att texten ska bli koherent, få en sammanhängande mening, så behöver man anta vissa påståenden som är kontroversiella. Framför allt gäller det påståendet att apatin, uppgivenhetsyndromet, är något som barnen kan försätta sig i själva, eller som de blir tvingade till att försätta sig i av sina föräldrar. Om man inte antar det blir resonemanget inte koherent. Det finns andra motsättningar i texten, som frågan om föräldrarnas plikt att medverka vs. barnens egna asylskäl, som inte går att hitta en koherent läsning till. Men poängen är att man vid läsningen försöker hitta sådana tolkningar som ger hela texten mening, och det här ligger nära till hands att göra inferenser som för många känns stötande.

Auktoritet och etos

Jag har tidigare påstått att Barbro Holmbergs anförande utstrålar auktoritet. Jag kommer här inte att närmare diskutera begreppet ”auktoritet” utan nöjer mig med att konstatera att ”textens auktoritet är beroende av faktorer som ligger *utanför* texten, samtidigt som den externa auktoriteten tar gestalt *i* texten” (Englund, Hulthén, Mårdsjö Blume & Selander 2003 s. 164).¹

Ett sätt att titta på hur sociala relationer etableras i texter är att analysera textens modalitet. Här kan man se hur talaren eller skribenten kontrollerar representationen av verkligheten. Man skiljer mellan ”faktisk” och ”icke-faktisk” modalitet, och i texten dominerar den faktiska. Barbro Holmberg ger sin version av hur verkligheten är beskaffad, och slår fast fakta utan alltför många garderingar eller modifieringar. Men det finns också en hel del exempel på icke-faktisk modalitet, i synnerhet uttryck för behövlighet. Perspektivet är ofta subjektivt: *vi måste förebygga, vi måste värna, vi måste komma till rätta med, vi måste dock också kunna ställa krav*. Här används alltså vi-formen. Jag-formen förekommer i andra uttryck för icke-faktisk modalitet, nämligen sådana som markerar sannolikhet (och som samtidigt är uttryck för mentala processer, se ovan): *jag tror, jag menar*. Så formas bilden av en politiker som stiger fram som en individ och som vet vad som bör göras. Här finns också många understrykningar som gör texten än mer auktoritär: *naturligtvis, väldigt, helt riktigt, uppenbar*. De ger uttryck för säkerhet.

De modifierande uttrycken för sannolikhet förmildrar den starka auktoriteten i texten. Det gör också användningen av pronomen. Texten präglas på många sätt av en personlig stil. Barbro Holmberg själv är i hög grad närvarande, både som person och som representant för regeringen. Uttrycken för 1:a person är inte mindre än 67 st., varav 22 st. *jag* och 45 st. *vi*. Med vi-formen lierar sig Barbro Holmberg med åhörarna och även med motståndarna för att bygga upp ett etos som är lite mindre präglad av makt och auktoritet: *Vi är alla väldigt oroliga* (...). En viss försiktighet markeras också i uttrycket *Vi vet inte om det är så* i exempel 6, men redan i nästa mening fastslår Barbro Holmberg att *riskan finns, och den risken är jag inte beredd att ta*. Trots försiktigheten är perspektivet alltså klart, det är hon som avgör riskerna och tar besluten.

En aspekt av hur en talare/skribent försöker få kontroll över en diskussion är i vilken utsträckning han eller hon ägnar sig åt att beskriva, karaktärisera eller summera vad som

¹ För en utförligare genomgång av begreppets användning och innebörd, se Englund, Hulthén, Mårdsjö Blume & Selander 2003).

tidigare sagts eller vad det handlar om. Detta kallar Fairclough ”formulation” och han menar att det har ”a major interactional control function, in attempts by some participants to win acceptance from others for their versions of what has been said, or what has transpired in an interaction, which may then restrict the latter’s options in ways which are advantageous to the former” (Fairclough 1992 s 158). Analysbegreppet används framför allt i ”Conversational Analysis”, analyser av samtal, men kan nog även med fördel användas här: Barbro Holmberg lyfter vid ett flertal tillfällen fokus till själva debatten. Hon analyserar vad diskussionen handlat om, hon kommenterar hur debatten måste framstå för en åhörare (exempel 1), hon fastslår vad debatten egentligen gäller (se ex. 5) och hon gör försök till summering av vad andra sagt: *Det här kommer – jag tror att det var Kalle Larsson som sade det – också att få bieffekter såtillvida att vi kommer att få en kvalitetshöjning (...)*. Detta kan ses som ett försök att kontrollera diskussionen och som ett sätt att bygga upp auktoriteten ytterligare.

Men jag har också utlovat att jag ska diskutera varför Barbro Holmberg misslyckas med att bygga upp sitt etos på ett trovärdigt sätt. För de starka reaktionerna på inlägget handlar inte bara om att hon underförstår mycket eller på att resonemanget är oklart. Det handlar också om att hon samtidigt framstår som alltför auktoritär och för lite trovärdig. Återigen vill jag sätta fokus på något som Barbro Holmberg inte gör men som hon kunde ha gjort. I vetenskaplig diskurs är kraven på källhänvisningar hårda. Detta är dock ingen vetenskaplig diskurs. Här finns, förutom hänvisningen till Kalle Larsson i citatet ovan, ingen namngiven källa till de fakta om apatiska barn som ges: *Läkare, psykologer och andra som arbetar med asylsökande säger till mig (...)* Fakta om de apatiska barnen ges ingen precision i siffror: *Många av de sjuka barnen har fått stanna. En del har fått avslag*. Detta svepande sätt att formulera sig är ett sätt att undvika ansvar för de fakta som resonemanget stöder sig på. Men samtidigt är det något som gör Barbro Holmberg något mindre trovärdig och ger utrymme för kritik och ifrågasättanden. Det är något som gör att hon riskerar att förlora i trovärdighet. Och det märks inte minst på den kritik hon fått ifrån experterna, vilka kommer ifrån en vetenskaplig tradition och har helt andra krav på källhänvisningar, t.ex.

Avslutande diskussion

Barbro Holmbergs anförande i debatten om de apatiska barnen är formulerat på ett politikerspråk som förmodligen inte väcker uppseende på samma sätt bland politiker och myndighetsanställda som bland andra åhörare. Anförandet är ett argumenterande och

beskrivande inlägg som befäster positioner och försöker försvara regeringens hållning. Min analys har visat att texten på ett stundtals auktoritärt sätt slår fast hur läget ser ut och hur det bör se ut. Modaliteten uttrycker behövlighet och auktoriteten är stark. Barbro Holmberg vill framstå som ansvarstagande och klarsynt. Perspektivet som kommer till uttryck är ett myndighetsperspektiv där barnen är del av händelser och befinner sig i olika tillstånd snarare än subjekt eller objekt i processer som uttrycker handlingar. Fokus är istället på de handlingar regeringen utför för att komma tillrätta med en svår situation. Orsakskedjor och bevekelsegrunder kan på detta sätt undertryckas.

Barbro Holmbergs tal är slagkraftigt och retoriskt. Men argumentationen som förs präglas av oklarheter och underförståddheter. Här finns inga tydliga källhänvisningar och det saknas exakta siffror. I min analys av dessa har jag visat hur läsningen av texten kräver att uttolkaren gör vissa antaganden för att få texten koherent. Tolkningsutrymmet är så stort att kontroversiella antaganden lätt kan göras. Detta har lett till starka reaktioner och protester från många olika grupper. Också Barbro Holmbergs person har ifrågasatts, vilket kan ses som en effekt av det samtidigt personliga och auktoritära intryck hon gör i kombination med avsaknaden av tillräckliga trovärdighetsskapande drag i texten. Modaliteten är faktisk – Barbro Holmberg slår fast hur verkligheten ser ut med stor säkerhet. Men här finns också ett starkt inslag av icke-faktisk modalitet, uttrycken för behövlighet är många och auktoriteten blir stark.

Men Barbro Holmberg lyckades ju få med sig en majoritet i riksdagen och kan därför inte ha upprört politiker och riksdagsmän i samma utsträckning. En tänkbar förklaring till detta handlar om diskurskrokar, vilket jag strax återkommer till, men också om de yttre förutsättningarna: ett politiskt inlägg är ideologiskt laddat och den läsning eller tolkning som äger rum sker antingen med det sagda – eller mot. Det finns redan i kontexten, debatterna blir ofta strider inte bara om sakfrågor utan också om ord och verklighetsbeskrivningar.

Fairclough laborerar med begreppet ”interdiskursivitet” (Fairclough 1992 s.124f). Detta handlar om intertextuell påverkan på en mer abstrakt kommunikationsnivå och kan på svenska kallas ”normsamspel”: ”Normsamspel rör de konventioner och normer som aktualiseras i produktionen och konsumtionen av texter. Tanken är att en text uppvisar spår av olika textnormer, att de innehåller ekon av andra koder, fragment av sociala språk, omedvetna och indirekta citat etc.” (Ajagán-Lester, Ledi & Rahm 2003 s. 226). Normsamspel kan urskiljas på olika nivåer i texten. Här kan man konstatera att texten bär spår av såväl myndighetsdiskurs (t.ex. sättet att tala om aktörerna, se analysen av transitivitet ovan), maktspråk (t.ex. den

starka auktoriteten), och debattspråk (de retoriska dragen, de underförstådda inslagen i argumentationen med avsikt att övertyga). Här finns ekon av migrationsverkets rapporter, av psykologers och läkares utlåtanden, av asylpolitiska utredningar och av socialdemokratiska programförklaringar (t.ex. den beskrivning av det internationella arbetet som kommer på slutet).

Den häftiga debatt som utbrutit i frågan om apatiska barn handlar till stor del också just om diskurser, den handlar som tidigare sagts inte bara om sakfrågan utan även om med vilken diskurs man bör beskriva detta problem. Aktörer med vetenskaplig bakgrund kräver en mer transparent argumentation och tydliga källhänvisningar, andra aktörer med mer humanistisk bakgrund vänder sig mot det avindividualiserade sättet att beskriva barnen. Det uppstår en diskurskrock.

Att en text i sig innehåller spår av olika diskurser är inget konstigt. Men med denna analys har jag velat visa också hur texten bygger upp – och bevarar – identiteter och maktrelationer. Jag har också velat visa hur det komplicerade samspelet av diskurser och deras olika krav på hur innehållet förmedlas kan krocka och bryta samman, så att tolkningsutrymmet blir större än avsett och trovärdigheten brister. En kamp mellan olika läsningar av texten uppstår, som till syvende och sist kan ses som en kamp om diskurser, en kamp om rätten till en viss diskurs och om vilken verklighetsbeskrivning som är den riktiga.

Litteratur

- Ajagán-Lester, Luis, Ledin, Per & Rahm, Henrik (2003) Intertextualiteter. I: (red) Josephson, Olle & Melander, Björn *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Lund
- Englund, Boel, Hulthén, Britt, Mårdsjö Blume, Karin & Selander, Staffan (2003) Texters auktoritet. I: (red) Josephson, Olle & Melander, Björn *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Lund
- Fairclough, Norman (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge & Oxford
- Fairclough, Norman & Wodak, Ruth (1997) Critical Discourse Analysis I: (red) Teun A. van Dijk *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction 2*. London, Thousand Oaks & New Delhi

Internetkällor

<http://www.riksdagen.se/rdinfo/faq.asp#nr8> Vanliga frågor

<http://www.regeringen.se/sb/d/5005/a/42294> Tal. Riksdagen 6 april 2005